

Izvještaji o zdravstvenim prilikama u kotaru Metkoviću između dvaju svjetskih ratova

(Report on Health Conditions in District of Metkovic between Two World Wars)

Ivan Jurić

Uvod

Zdravstvene su prilike u kotaru Metkoviću između dvaju svjetskih ratova bile veoma teške i složene zbog velikoga broja nepovoljnih okolnosti. U prvom redu treba spomenuti zemljopisni položaj ovoga kraja koji predstavlja, uz ostalo, veliko močvarno područje u južnoj Hrvatskoj pogodno za razvoj malarije. Tome treba pridodati nisku razinu higijenskih i drugih uvjeta življenja, teške fizičke poslove, nekvalitetnu prehranu, lošu vodu za piće, nedovoljan broj liječnika, alkoholizam, opće siromaštvo i druge nedaće.

Najveći je broj stanovnika kotara Metkovića živio uz nizinsku deltu, odnosno močvarna područja u kojima je malarija bila teška socijalna bolest, koja je zbog iscrpljenosti bolesnika pogodivala razvoju drugih bolesti. Zbog toga je bilo nužno poduzimati sve mjere kako bi se uništili izvori zaraze.

1. Izvještaj kotarskog sanitetskog referenta o zdravstvenim prilikama za godinu 1925.

Godišnje izvješće kotarskog sanitetskog referenta dr. Vinka Trojanovića, za godinu 1925., na najbolji mogući način ocrtava zdravstvene prilike u kotaru Metkoviću između dva svjetska rata. Izvješće je nastalo kao rezultat Trojanovićeve dobrog poznavanja prilika koje su tada vladale u kotaru Metkoviću. Izvješće se donosi u cijelosti radi boljega poznavanja zdravstvenih prilika u Kotaru, uz napomenu kako je pisano ekavicom zbog dodvoravanja sanitetskim vlastima u Beogradu..

«(...) Čast mi je predložiti godišnji izvještaj (bez IV. tromesečja) kojeg ću pak celokupnog podneti 15. februara t.g.

U predloženom iskazu bije u očii rijetko pozivanje babica niti 10 posto. te zatim veliki broj umiranja dece u dobi od jednog meseca do pet godina. Od 432 rođene dece umrlo je 190, skoro dakle polovica. Druga teška epidemija je skarlatina sa prilično velikim brojem žrtava 79, a treće rijetko traže lekarsku pomoć. niti četvrtima umrlih (nije op. I.J.) bila lekarski overovljena.

Za ovo kratko doba moje službe u srezu imao sam prigode da se upoznam s nekoliko sela. Čitava neretvanska dolina nije drugo no jedana baruština sa malim suhim otočićima.

Da ovdje malarija kosi posve je razumljivo, ali po prethodnom poznavanju ljudi, čudi i stanova.

Ljudi i žene rade naporno u letu, dočim u zimi lenčare i opijaju se. Posle napornog rada noće i pod vedrim nebom ili u malim kućicama sagrađenim od ševara. Deca izgledaju u 70 posto slučajeva kao živi leševi. Koliko je ovaj narod vaspitan u pogledu malarije ne znam. Glavno je to, ukoliko imadoh prilike da narod uzimlje kinin ali pogrešno ili previše ili premalo, a prema svojoj uvidavnosti ili nikako ne uzima kinina.

Usled alkohola i malarije imade mnogo slučajeva plućnih katara od najfinije forme do velikih tuberkuloznih kaverana. U statistikama se pomešaju među: malarija, slabost, starost, iznemoglost i t.d.

Sela, dvorišta i stanovi

Sela su većinom rastrkana (Borovci, Nova Sela, Struge, Plina, Pašičina). U drugima su kuće načičkane jedna do druge (Metković, Komin, Opuzen, Podgradina). Seoskih putova skoro nema. Ako gde imade jedva su za stoku prolazna ili su blatni. U neposrednoj blizini kuća imade mnogo štala za raznu stoku, ali uglavnom za svinje u kojima se nalazi bezbroj komaraca. One pak za svinje nisu ništa drugo no izvor gnojnih sokova koji poplavljuju prostore među kućama. Obično se svinje klatare po selu te izrijavaju zemlju i prave velike kaljuže.

Seljaci mnogo vole i paze stoku. Sebe, svoju rodbinu i decu vrlo malo. Telo, obuća i odeća je jako zaprljano. Stanovi su veoma maleni, sa neznatnim prozorima ili uopće fale. Kreveta imade malo. Cela je kuća neverovatno prljava.

Škrlet se širila od zaselka u zaselak. Osvedočivši se na svoje oči koliko je kulturno nisko stao seljak ovoga sreza.

Ljudi, žene, oci i matere, školska deca preko učitelja i župnika i žandara, a razume se da sam i ja prilikom komisija podučavao roditelje i rodbinu.

Malo su davali važnosti svim obukama. Uveren sam da je jedino pomogla čista dezinfekcija u toku

bolesti.

Seljaci su praznoverni. Vole babske lekarije. Video sam jedno skarlatinozno dete kojemu roditelji usled obloga petroleumom napraviše ranu preko čitavog vrata. U istoj je kući umrlo četvero dece. Nisam mogao da uverim roditelje da je bolest importirana iz komšiluka i da će, ako se budu družili sa svojim komšijama također dalje pretiti zaraza. Uporno su tvrdili «Bog je ovo dao». Nekoliko dana kasnije rekoše: «Bit će ovim živim više pure.». Imade i pokvarenih, nemoralnih seljaka. Iz pakosti nastoji da se i deca njegovog suseda zaraze. Tu znade masu sofizama da upotrebi.

Mnenje

Mišljenja sam da su u mnogome krive razne vlasti (seoska i opštinska). Opštine su krive utoliko u koliko ne znaju ili ne mogu ili nemaju u selima odlučnih ljudi. S druge strane je zlo i to što nema kompaktnog sanitetskog zakona. Saniteski zakon od pre pedeset i više godina je manjkav ili slab.

U saniteskome zakonu, koji se danas prakticira, nalaze se neznatne globe. U dosta slučajeva općina neće krivca kazniti jer bi zbilja bilo smešno kazniti sa pet dinara globe.

Za to i radi drugih obzira i okolnosti ne vrše se naređenja izdata od strane Sreskog Poglavarstva.

(Škole se nalaze u derutnom stanju, a opštine kojima iste pripadaju nisu u finansijskoj mogućnosti da ih poprave. To deluje loše psihički na decu, te nemaju prema školama nikakvog poštovanja. Dolaze u školu prljavi, poderani i ušljivi. Od roditelja ne nauče ništa čestito, jedino slede njihove stope.)

Ako se dakle hoće narodu pomoći trebalo bi selo po selo čistiti, te uopće higijenski urediti. Opštine bi trebale nabaviti veću količinu kreča kojeg bi prodale seljacima uz nabavnu cenu a eventualno i na dug dala, odnosno sirotinji darovala.

Opština bi trebala uz pomoć svoga sanitetskog referenta, jednog činovnika i uz asistenciju žandara prisiliti vlasnike da ostrane iz neposredne blizine kuća štale i sve ostale sanitarne mere izvršiti na licu mesta i to malo po malo, selo po selo.

Naredbe glavara sela poslane obično svršavaju u bestrag. »(1)

Izvešće kotarskoga sanitetskog referenta dr. Vinka Trojanovića na najbolji mogući način oslikava stanje zdravstvenih prilika u kotaru Metkoviću između dva svjetska rata. Iz izvešća se doznaje stupanj naobrazbe i kulture stanovnika, kultura življenja i prehrane, prepuštenost žitelja samima sebi, njihovo praznovjerje i druge slabosti.

Naprosto je teško povjerovati da se to moglo ipak događati u kraju u kojemu je svako veće naselje imalo pučku školu, župnika i ponekoga školovana čovjeka i u kojemu je bilo malo onih koji nisu imali najosnovnijih uvjeta za život.

Izgleda da su tvrdokorni naslijeđeni primitivizam, alkoholizam i teški fizički poslovi bili jači od uvjeta koji su omogućavali civiliziraniji način življenja.

2. Sanitetsko osoblje u kotaru Metkoviću godine 1924.(2)

Brigu o zdravlju ljudi u kotaru Metkoviću vodili su liječnici, babice i ljekarnici. Godine 1924. postojala su dva liječnika i to dr. Ante Pecotić iz Smokvice koji je obnašao funkciju kotarskog liječnika sa sjedištem u Metkoviću, te općinski liječnici dr. Ante Šimunković iz Kune sa sjedištem u Opuzenu. U radu su im pomagale dvije općinske babice i to Marija Berković iz Kaštel Novog i Katica Vlahović iz Komina, sa sjedištem u Metkoviću i Marija Nonković iz Trpnja sa sjedištem u Opuzenu. Javnu ljekarnu u Metkoviću vodio je Špiro Tecilazić iz Paga s apotekarskim aspirantom Vinkom Tecilazićem iz Vrlike. Godine 1925.(3) umjesto dr. Ante Pecotića za kotarskog sanitetskog referenta imenovan je dr. Vinko Trojanović rođen u Dubrovniku, za općinskog liječnika u Metkoviću imenovan dr. Vukašin Vučković iz Divuše i za općinskog liječnika u Opuzenu dr. Andrej Vočkov rođen u Harkovu (Rusija). Iste je godine za laboranta javne ljekarne u Metkoviću imenovan Ivan Kale.(4) Godine 1926. javnu ljekarnu u Metkoviću, vlasništvo Julije Schmitzer preuzeo je u zakup mr. ph. Frano Kargotić. S time se suglasilo kotarsko poglavarstvo u Metkoviću.(5) Krajem godine 1926. dr. Andrej Volčkov napustio je Opuzen. Za novoga je općinskog liječnika općinska uprava u Opuzenu postavila dr. Jerkovića. U Opuzenu je početkom godine 1927. privatnu ordinaciju otvorio dr. Stjepan Ivanišević sa sjedištem u Kominu u svojstvu seoskog liječnika.(6) Dr. Ivanišević je u Kominu također otvorio seosku ljekarnu.

3. Općinski liječnici

U općinskim su središtima kotara Metkovića, u Metkoviću i Opuzenu, na temelju javnoga natječaja birani općinski liječnici koji su imali privatne ordinacije. Izabranog je liječnika u dotičnoj općini potvrđivao Općinski odbor. Liječnik je bio dužan sklopiti ugovor s općinom.(7) Temeljem sklopljenoga ugovora općina je liječniku osiguravala stan, ordinaciju za rad i godišnju plaću u visini činovnika I. kategorije koja je iznosila 1.500 dinara na mjesec ili 18.000 na godinu.

Ugovorom su se liječnici obvezivali da će besplatno liječiti siromašne i bolesne na temelju uvjerenja kojega su dobivali od općine, s tim da lijekove za siromašnije plaćaju općine, da će besplatno liječiti općinske činovnike i namještenike, da će vršiti poslove i dužnosti javnoga zdravstva i da će obavljati mrtvozorstvo. U slučaju dužega odsustva, koje bi dozvolila općinska uprava, liječnik je bio dužan naći zamjenu koju bi on plaćao.

Općinski liječnik u Opuzenu i seoski liječnik u Kominu bili su obvezni držati kućnu ljekarnu opremljenu potrebnim lijekovima i aparatima.

Ugovor se sklappao na tri godine. Otkazni je rok bio šest mjeseci.

4. Statistički podaci o umrlima za I., II. i III. tromjesečje god. 1925.(7)

Porodaja	Mrtvo-rođenih	Umrlo (u dobi od)			Svega umrlo
		1. mjesec	1. godina	1. do 5. god.	
432	4	34	55	101	190

Tablica 1. Umiranje od 1. mjeseca do 5. godine

Ono što je najtragičnije u ovoj tablici je velika smrtnost djece u životnoj dobi od prvoga mjeseca rođenja do pete godine života. Iz statističkih je podataka vidljivo da je od 432 djece u godini 1925. četvero mrtvorodenih što i nije mnogo, s obzirom da su žene rađale kod kuće uz pomoć seoskih babica, žena koje su rodile više djece i u gotovo nikakvim higijenskim uvjetima. U prvom mjesecu nakon rođenja umrlo je trideset i četvoro djece, a u prvoj godini života pedeset i petore djece. Međutim, u starosnoj dobi od jedne do pete godine umrlo je 101 dijete. Tako je u prva tri tromjesečja u godini 1925. ukupno umrlo 190 djece od rođenih 432 ili oko 44%. To je umiranje posljedica loše prehrane djece, nehigijenskih uvjeta življenja, nedovoljne medicinske zaštite, nedovoljne brige roditelja o djeci koja su inače bila brojna u obiteljima, i iz drugih razloga. Zar ne zvuče tragično riječi jedne majke, koja i nakon upozorenja liječnika da izolira djecu od susjedne djece zaražene šarlahom, što ona nije učinila pa su djeca umrla, hladnokrvno kaže liječniku koji je došao obići djecu: «(...) bit će više pure za one koji su ostali (...)»(7)

5 – 15 g.	15 – 30 g.	30 – 50 g.	50 – 70g.	Stariji od 70g.
55	34	28	54	34

Tablica 2. Broj umrlih u ostalim dobnim skupinama

U ostalim dobnim skupinama umiranja je bilo znatno manje od prve dobne skupine. U tim je dobnim skupinama najmanje umrlih bilo u dobnj skupini od 30 – 50 godina.

Uzroci smrti	Broj umrlih
1. Prirodna slabost	40
2. Sučija	32
3. Zapala pluća	24
4. Grla	16
5. Kukurikavac	16
6. Skrlet	79
7. Mraze	4
8. Srdobolja	1
9. Cholera infantum	4
10. Porodiljna groznica	2
11. Otrovanje rana	5
12. Malaria	23
13. Kap	2
14. Ograničene bolesti srca i krvnih žila	14
15. Rđave narasline (rak)	2
16. Drugi naravski uzroci	125
17. Slučajne smrtne ozljede	7
18. Samoubojstvo	1
19. Ubojstvo i umorstvo	1
Ukupno umrlih:	398

Tablica 3. Uzroci smrti

Uzroci su smrtnosti bili mnogobrojni. Ipak ih je najviše umiralo od raznih zaraznih bolesti. Iz tablice je vidljivo da ih je u prva tri tromjesečja godine 1925. najviše umrlo od škarlatine (šarlaha) i to 79 oboljelih žitelja. Radilo se o epidemiji koja je ponajviše harala u naseljima na desnoj obali rijeke Neretve. Četrdeset je stanovnika tijekom godine umrlo od prirodne slabosti, trideset i dvoje od sučije, dvadeset i četvero od upale (zapale) pluća, dvadeset i troje od malarije i t.d.

U tablici nema rubrike o umrlima od tuberkuloze, spominje se lokalni izraz sučija, što je zapravo tuberkuloza ili sušica. Bolest se zasigurno tajila pa je jedan dio umrlih od tuberkuloze upisivan među umrle od slabosti, iznemoglosti ili druge bolesti. Upravo je tuberkuloza, uz upalu pluća, bila bolest od koje se najviše umiralo zbog loših socijalnih prilika, napornoga rada, neishranjenosti, alkoholizma i sličnih bolesti. Uzroci su smrtnosti od drugih bolesti bili znatno manji. Tako je od ograničenih bolesti srca i krvnih žila umrlo četrnaest stanovnika, dvoje ih je umrlo od kapi, dvoje od rđave bolesti (raka). U skupini naravnih bolesti, koje se u tablici vide od broja jedan do šesnaest umrlo je u prva tri tromjesečja u kotaru Metkoviću godine 389 oboljelih i 9 nasilnom smrti, ukupno 398 žitelja. Od čega je od mrtvozornika utvrđena smrt u 105 slučajeva. Može se postaviti pitanje jesu li umrli doista umrli od upisane bolesti u knjigu umrlih koje su vodili župni uredi na temelju izjava rodbine ili od neke druge bolesti. Zbog toga se statistički podaci o uzrocima smrti umrlih trebaju prihvaćati s rezervom.

Godišnji je izvještaj upućen na više adresa. Tako je poslan Institutu za proučavanje i suzbijanje malarije u Trogiru, Ministarstvu narodnoga zdravlja, Odjelu za sanitetsku službu u Beogradu, Valikom županu Dubrovačke oblasti u Dubrovnik i na druge adrese «(...) da bi se upoznali s higijenskim nepravilnostima u kotaru Metkoviću, te i sa svoje strane poradili da se stanje popravi (...)»(8)

5. Godišnji izvještaj za godinu 1926. (9)

U godini 1926 zdravstvene se prilike u kotaru Metkoviću, u odnosu na godinu 1925., nisu bitno promijenile. Da bi se donekle te prilike popravile metkovska je općina odlučila da iz općinskoga proračuna osigura novčana sredstva kojima bi se honorirao općinski liječnik s deset dinara za obavljene pregled svakoga bolesnika u selima metkovske općine. Osim tih sredstava općina u proračunu osigurava više novaca za osamicu u napuštenom Leprozoriju u blizini Metkovića, za polijevanje ulica u Metkoviću tijekom ljetnih mjeseci i za izgradnju nove klaonice. Zdravstvene su prilike u opuzenskoj općini bile mnogo lošije nego u metkovskoj općini. Zbog toga je novi općinski liječnik dr. Stjepan Jerković imao zadatak češće obilaziti sela, pružati pomoć oboljelima i održavati predavanja stanovnicima o higijeni.

Među zaraznim bolestima u kotaru Metkoviću na prvom je mjestu malaria. Godine 1926. pojavili su se i teži slučajevi malarije tzv. tropska malaria od koje je umrlo devet osoba.

Zahvaljujući energičnim mjerama općinskih i kotarskoga liječnika, te kotarskoga Poglavarstva, šarlah nije poprimio epidemične razmjere. U godini 1926. oboljelo je od ove bolesti šesnaest osoba od kojih su tri osobe umrle. Također je smanjena smrtnost djece od 1-5 godina života i to s oko 44 % u 1925.g. na nešto više od 20 % u 1926.g. Naime, od 571 rođenog djeteta u starosti od 1-5 godina umrlo ih je 112 djece. Što se tiče poroda roditelja, oni se i dalje obavljaju bez stručne babice. Tako je u godini 1926. od 571 roditelja, babica porodila samo 60 roditelja. Ništa se bitno nije promijenilo glede utvrđivanja smrti umrlih. Od 273 smrtna slučaja liječnici su konstatirali smrt samo za 86 umrlih. Zbog toga je gotovo nemoguće točno utvrditi uzroke smrti umrlih. Zbog toga statistički podatci o tome od koje je bolesti umrla neka osoba nisu mogli biti točni.

Uzroci su smrtnosti različiti i to: naravska smrt 114 umrlih, zapala pluća 48, prirođena slabost 38, sučija 30, druge zarazne bolesti 13, cholera infantum 8, kap 4, po dvije osobe umrle su od grle (?), boginja (?), srca i ozljeda, te po jedna osoba od porodijske groznice, otrovanja rane, raka (rdava naraslina), samoubojstvo, umorstvo.

Uzroci smrti	I. 10	II. 11	III. 12	Svega I.-III.trom.
Prirođena slabost	17	4	10	31
Tuberkuloza	10	13	8	31
Upala pluća	27	10	8	45
Mraze	1			1
Otrovanje rana		1		1
Druge zarazne bolesti	16	6	6	28
Kap	3	1		4
Ograničene bolesti srca i krvnih sudova	1	1	1	3
Rđave naraslina (rak)	3	1	2	6
Drugi naravski uzroci	66	41	19	126
Samoubojstvo	1	1	2	4
Nasilno umiranje		1		1
Ukupno umrlih	145	80	56	281

Tablica 4. Pregled uzroka smrti umrlih za I10, II11. i III12. tromjesečje godine 1929.

Ako se ova tablica usporedi s tablicama iz godina 1925. i 1926. onda se ne vide bitne razlike u smrtnosti od pojedinih bolesti. Upala pluća, tuberkuloza i malarija su bolesti od kojih se najčešće umiralo.

U prva tri tromjesečja godine 1929. rođeno je u kotaru Metkoviću 400 djece(13). Od toga je broja, dvoje djece rođeno mrtvo. Babice su prisustvovala samo kod 47 poroda. Mortalitet je djece i dalje velik. Tako je u prvoj godini života umrlo 72 djece, a od jedne do pete godine umrlo je 107 djece. Može se reći da je prirodna selekcija činila svoje. Bez obzira na takvo stanje natalitet je bio zadovoljavajući. Naime, rođeno je 400 djece, umrlo je 281 stanovnika, prirodni je priraštaj iznosio 119 stanovnika tijekom godine 1929.

Godina	1918.	1919.	1920.	1921.	1922.	1923.	1924.	1925.	1926.	1927.	1928.	1929.
TBC	4	2	4	2	7	3	3	7	17	10	15	7
Malaria	1	0	2	0	1	0	13	25	3	2	1	3
Upala pluća	17	10	6	3	10	2	3	5	2	0	4	5
Srčane bolesti	5	2	1	2	1	2	2	4	1	7	0	3
Crijevne bolesti	1	0	5	0	1	2	6	1	3	3	0	6
Mrtвороđeno	4	1	1	1	2	2	1	2	3	2	4	2
Zaduva	5	0	1	0	2	4	0	0	1	1	1	1
Meningitis	3	1	1	2	4	4	3	0	0	0	0	3
Rak	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Ostale bolesti	26	8	17	14	7	10	10	12	4	1	9	8
Utapljanje	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Nepoznato	10	4	13	7	5	2	12	1	4	1	4	1
Starost	12	6	6	4	5	5	4	5	0	2	0	0
Svega	91	36	57	36	44	36	57	62	38	29	38	41

Tablica 5. Prikaz umrlih u Metkoviću od godine 1918. do 1929. (14)

Iz tablice je vidljivo da se najveći broj umrlih nalazi pod stavkom "ostale bolesti". Tu su svrstani umrli od brojnih manje poznatih bolesti, umrli kojima je uzrok smrti nečitljiv i zbog drugih uzroka smrti.

Ako se uzmu u obzir pojedinačne, u prvom redu socijalne bolesti, onda je vidljivo da ih je najviše umrlo od tuberkuloze, upale pluća, srčanih i crijevnih bolesti i malarije.

Pisac je svjestan činjenice da podaci iz tablice nisu sasvim točni i precizni. Gotovo ih je nemoguće takvima učiniti. I ovakvi podaci, bez obzira na neke nedostatke, mogu poslužiti budućim istraživačima zdravstvenih prilika u Kotaru Metkoviću od godine 1918.-1929. kao polazište za daljnji rad.

Literatura:

1. DAD, FVŽDO, Sanitetsko odjeljenje, br.1858 od 29.siječnja 1926.
2. DAD, FVŽDO, br. 8273 od 27. srpnja 1924.
3. DAD, FVŽDO, br.18166 od 25.listopada 1925. i br. 21653 od 31. prosinca 1925.
4. DAD, FVŽDO, br. 18697 od 5.studenoga 1925.
5. DAD, FVŽDO, br. 18.384 od 27.listopada 1926.
6. DAD, FVŽDO, br.205 od 5.siječnja 1927.
7. DAD, FVŽDO, Sanitetsko odjeljenje, br. 7.294 od 14.travnja 1926. i br. 16.159/25
8. DAD, FVŽDO, Odjel zdravstva, br.1858 od 15.travnja 1926.
9. DAD, FVŽDO, Sanitetsko odjeljenje, br. 266/26 od 6.siječnja 1927.
10. DAD, FVŽDO, Sanitetsko odjeljenje, br. 6576/619. od 13. svibnja 1929.
11. DAD, FVŽDO, Sanitetsko odjeljenje, br. 10924/1003 od 17/VIII 1929
12. DAD, FVŽDO, Sanitetsko odjeljenje, br. 14399/1307 od 4.studenoga 1929
13. DAD, FVŽDO, Sanitetsko odjeljenje, br. 6578/619., br. 10924/1003 od 12. kolovoza 1929. i 14399/1307 1. studenoga 1929.
14. Matični ured u Metkoviću, knjige umrlih u župi sv. Ilije u Metkoviću od 1918. do 1929.

Kontakt osoba:

Dr. sc. Ivan Jurić povjesničar
Mlinska 45
20350Metković